

ALAŞ'IN ALİHAN'I GAZİ TÜRKİYAT'TA...

Hüseyin YILDIZ*

Gazi Türkiyat, Bahar 2016/18: 245 - 253

ALAŞ HAREKETİ VE ALİHAN BÖKEYHAN

20. yüzyılın ilk çeyreğine gelindiğinde Türk coğrafyası hareketlidir. Balkanlar, Anadolu ve Orta Doğu'da Oğuzlar Avrupaî güçlere karşı var olma savaşı verirken, Orta Asya Türklüğü de özellikle Rusya (Çarlık Rusya'sı ve SSCB) ve Çin ile mücadele halindeydi.

Adını Kazakların efsanevi atası *Alaş Han*'dan aldığı düşünülen *Alaş Orda*, Türklerin var olma mücadeleleriyle geçen bu dönemde Kazak ve Kırgızların 1917'de ilan ettikleri ve 1920'ye kadar sürdürdükleri devletin adıdır (Kzk. *Алаш Орда*, Krg. *Алаш Ордо*).

Etkisi bu tarihlerden önce başlayıp, sonra da devam eden bu millî hareket içinde Mustafa Çokay, Alihan Bökeyhan, Ahmet Baytursun, Mir Yakup Duvlat, Mağcan Cumabay gibi isimler bulunmuş, önderliğini Alihan Bökeyhan yapmıştır. 1866 yılında dünyaya gelen Bökeyhan, Kazak Türklerinin bilinçlenmesine önem veren milliyetçi bir aydındır. 1920-1937 arasında üç kez hapse atılan Bökeyhan, Stalin liderliğindeki Sovyet yönetiminin emriyle 27 Eylül 1937'de kurşuna dizilerek hayata veda eder.

ALAŞ'IN ALİHAN'I

UNESCO'nun Paris'te yapılan 38. Genel Konferansında Alihan Bökeyhan'ın doğumunun 150. yıldönümü, 2016 yılı anma ve kutlama yıldönümleri programına alındığında, Gazi Üniversitesi Türkiyat Uygulama ve Araştırma Merkezi de 2016 yılı

* Arş. Gör., Gazi Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Ankara / TÜRKİYE, hyildiz@gazi.edu.tr

faaliyetlerinde önceliği Kazak aydını ve Alaş önderi Alihan Bökeyhan'ın anılmasına vermiştir.

Gazi Üniversitesi Türkiyat Uygulama ve Araştırma Merkezi 24 Ekim 2014'te tek başına *Türkiye Moğolistan İlişkilerinin 45. Yılında Türk-Moğol Araştırmaları Çalıştayı*, 18 Aralık 2015'te ise Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA) ile beraber düzenlediği *Abdurehim Ötkür'ün Ölümünün 20. Yılı ve Mirsultan Osmanov'un Doğumunun 85. Yılı Münasebetiyle Uluslararası Uygur Araştırmaları Konferansı'nın* ardından program ortaklarının sayısını arttırarak, yeni bir uluslararası faaliyetle Türkolojiye ve Türk dünyasına hizmet etmeye devam ettiğini göstermiş oluyor.

Alaş Orda hareketindeki aktif rolünden dolayı *Alaş'ın Alihan'ı* (Алаштың Әлиханьы) başlığı altında, Ahmet Yesevi Üniversitesi, UNESCO Milli Komisyonu, Kazakistan Cumhuriyeti Ankara Büyükelçiliği ve Uluslararası Türk Akademisi işbirliği ile *Doğumunun 150. Yılında Alihan Bökeyhan ve Türk Dünyası Aydınları / Әлихан Бөкейханның 150 жылдық мерейтойы және түркі зиялылары* konulu uluslararası konferans düzenleyen Gazi Üniversitesi Türkiyat Uygulama ve Araştırma Merkezi, her ne kadar henüz bir merkez olsa da bir enstitü ya da bir akademi gibi çalışarak, kurulduğu 2005 tarihinden 2016'ya 11 yıllık süre içinde düzenlediği altı uluslararası toplantı, yerli ve yabancı akademisyenler tarafından verilen pek çok konferans ve 17. sayısını çıkaran Uluslararası Hakemli Gazi Türkiyat Türkoloji Araştırmaları Dergisi'yle dikkat çekiyor. Prof. Dr. Hülya Kasapoğlu Çengel'in müdürlüğünü yaptığı merkezden, gelecekte yeni faaliyetler beklemek de Türkologların ve özellikle bu alana ilgi duyanların bir hakkı olsa gerektir.

Konferansta Alihan Bökeyhan'ın yanı sıra XX. yüzyılda diğer Türk halklarının millî uyanışında önemli roller oynayan Kırım, Türkmen, Kazak, Kırgız gibi çeşitli Türk boylarından aydınlar da anıldı. Sabah, öğleden sonra ve akşam olmak üzere üç aşamalı gerçekleşen programın sabah ve öğleden sonraki kısmı akademik programa (*konferansa*), akşamki kısmı ise kültürel programa (*konsere*) ayrıldı.

Açış oturumunda sırasıyla Gazi Üniversitesi Türkiyat Uygulama ve Araştırma Merkezi müdürü Prof. Dr. Hülya Kasapoğlu Çengel, Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanı Prof. Dr. Musa Yıldız, UNESCO Türkiye Millî Komisyonu üyesi Prof. Dr. Nizamettin Kazancı Uluslararası Türk Akademisi Başkanı Prof. Dr. Darhan Kızıralı ve Gazi Üniversitesi Rektör Yardımcısı Prof. Dr. Servet Karabağ söz aldılar.

Prof. Dr. Hülya Kasapoğlu Çengel, UNESCO'nun Paris'te yapılan 38. Genel Konferansında Alihan Bökeyhan'ın doğumunun 150. yıldönümünün, 2016 yılı anma ve kutlama yıldönümleri programına alınmasını onurlu bir karar olarak değerlendirdi. Alihan Bökeyhan ile ilgili 2016 yılı içinde yapılan, uluslararası ilk etkinlik olduğundan bahseden Çengel, bu bakımdan toplantının önemine de dikkat çekti. Rus çarlığı sonrasındaki görünümüne ve Alaş Orda hareketine kısaca değinip

çağdaş Kazakistan'ın temellerini atan Alihan Bökeyhan'ın hayatı ve şahsiyeti hakkında bilgiler veren Çengel, konuşmasında Stalin'in 1937-1938 aydın katliamlarına ve Kırgızistan'daki Atabeyit katliamına da yer verdi. Çengel, bu tür bilimsel ve kültürel programların Türk dünyası için önem taşıdığına ve Türk soylu halkları birbirine yakınlaştırmada olumlu rol oynadığına da vurgu yaparak sözlerine son verdi.

Prof. Dr. Musa Yıldız, UNESCO tarafından 2016 yılını Alihan Bökeyhan, Hoca Ahmet Yesevi ve Fuat Köprülü yılı ilan etmesinin gurur verici olduğunu söyleyip, bu toplantıda program ortağı oldukları için Prof. Dr. Hülya Kasapoğlu Çengel'e teşekkür ederek söze başladı. Türk dünyasındaki aydın mücadelelerine değinip Kazak aydını Mağcan Cumabayev'in faaliyetlerinden ve kurşuna dizilmesinden bahseden Yıldız, konuşmasını Mağcan Cumabayev'in Türkiye Türkleri için yazdığı *Alıştağı Bawırma* şiirinin ilk dördlüğünü Kazakça ve Türkçe okuyarak sonlandırdı. Prof. Dr. Nizamettin Kazancı, UNESCO'nun anlamına ve faaliyet alanına dikkat çekerek, bu tür toplantıların yapılmasının UNESCO'nun barış fikrini desteklediğine ve barışın korunmasına yardımcı olduğuna temas etti. Prof. Dr. Darhan Kıdırali, etkinliğin önemini altını çizerek, Türk dünyası aydınlarını Türkiye'de tanıtan ve yaşatan Hasan Oraltay, Baymirza Hayıt, Zeki Velidi Togan gibi araştırmacılar başta olmak üzere Türk dünyası araştırmacılarına teşekkür etti. Uluslararası Türk Akademisinin faaliyetlerinden de bahsederek konuşmasını tamamlayan Kıdırali, Prof. Dr. Hülya Kasapoğlu Çengel'e teşekkür plaketi takdim etti. Prof. Dr. Servet Karabağ da açış konuşmasında, bu toplantı için ev sahipliği yapmaktan gurur duyduklarını vurguladı.

Açış konuşmalarından sonra, Alaş hareketini anlatan 'Алаштың 12 Желтоқсаны (*Alaş'ın 12 Aralık'ı*)' adlı kısa belgesel film gösterildi.

Kısa film gösterisinin ardından, Prof. Dr. Ahmet Taşağıl başkanlığında yürütülen ilk oturumda tarihçi yazar Dr. Beybit Koşıbay ve L. Gumilev Avrasya Millî Üniversitesinden (Astana) üç araştırmacı daha bildiri sundu. Oturumda konferansın konusuna uygun olarak Alaş fikri ve Alihan Bökeyhan hakkındaki araştırmalara yer verilerek; sırasıyla Prof. Dr. Tursın Jurtbay 'Әлихан Бөкейхан және біртұтас Алаш идеясы (*Alihan Bökeyhan ve Ortak Alaş Fikri*)', Dr. Beybit Koşıbay 'Әлихан Бөкейхан – азаттық күрескері (*Alihan Bökeyhan: İstiklâl Uğrundaki Mücadele Adamı*)', Dr. Sultan Han Jüsip 'Әлихан Бөкейханның 25 жылдық жоспары (*Alihan Bökeyhan'ın 25 Yıllık*

Planı' ve Dr. Rısgül Abılhamitkızı '20. Yüzyıl Başındaki Kazak Aydınlarının Siyasî ve Edebî Faaliyetleri' başlıklı konuşmalarını yaptılar.

Açış konuşmaları, kısa film gösterisi ve birinci oturum konuşmalarına yer verilerek tamamlanan sabah programından sonra öğle yemeği arası verildi.

Prof. Dr. Şükrü Halûk Akalın başkanlığında 13.30'da başlayan ikinci oturumda Gazi Üniversitesi (Ankara), Ege Üniversitesi (İzmir), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi (İstanbul) ve Türksoy (Ankara)'dan araştırmacılar söz aldı.

Gazi Üniversitesi öğretim üyesi iki akademisyenden Prof. Dr. Zühâl Yüksel 'Stalin Dönemi Kırım Aydınları ve Bekir Çobanzade' ve Prof. Dr. Mehman Musaoğlu '20. Yüzyılın Başlarında Millî İstiklâl Hareketi ve Azerbaycan Aydınları', Ege Üniversitesinden Prof. Dr. Yavuz Akpınar 'Stalin Dönemi Azerbaycan Aydınları: Hüseyin Cavid', Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesinden Doç. Dr. İsmail Türkoğlu 'Stalin ve İdil-Ural Türkleri' ve Türksoy Kırgızistan Temsilcisi Kocogeldi Kuluev ise 'Сталин мезгилиндеги кыргыз поэзиясы (Stalin Döneminde Kırgız Şiiri)' başlıklı konuşmalarını yaptılar.

Programın akademik safhasının son oturumu olan üçüncü oturumu Hacettepe Üniversitesi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi ve Gazi Üniversitesinden katılımcılarla Prof. Dr. M. Fatih Kirişçiöğlü başkanlığında 14.45'te başladı.

Hacettepe Üniversitesinden Prof. Dr. Ülkü Çelik Şavk 'Stalin Döneminde Türkmenistan: Sosyo-Kültürel Bir Değerlendirme', Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesinden Yrd. Doç. Dr. Ünal Zal 'Bir Devrin Aynası: Gurbannazar Ezizov'a Mektuplar', Gazi Üniversitesinden Prof. Dr. Fatma Açık 'Abdülhakim Süleymanoğlu Çolpan'ın Tiyatro Eserleri Üzerine' ve Doç. Dr. Tümen Somuncuoğlu 'Abdurrauf Fitrat ve Özbek Aydınları' başlıklı konuşmalarını yaptılar.

Üçüncü oturumdan sonra, aynı zamanda konferans katılımcılarından da olan Sultan Han Jüsip'in Alihan Bökeyhan hakkında yazdığı 'Әлихан Бөкейхан. Зерттеулер, мақалалар, сұхбаттар (Alihan Bökeyhan: Araştırmalar, Makaleler ve Röportajlar)' adlı kitabın tanıtımı yapıldı. Kitap böylece bir ilke imza atılarak, Kazakistan'da satışa çıkmadan önce Türkiye'de tanıtılmış oldu.

Kapanış oturumunda Prof. Dr. Ahmet Bican Ercilasun, Prof. Dr. Hülya Kasapoğlu Çengel ve Prof. Dr. Darhan Kıdırali konferansın önemine dikkat çekerek, değerlendirmeler yaptılar.

Programın akşamki safhası Elmira Şenduran'ın genel sanat yönetmenliğini yürüttüğü Yesevi Sanat Topluluğu konserine ayrıldı. Konserde, Kazakça dışındaki Türk lehçelerinden örnek şarkılara da yer verildi.

PROGRAM KAYITLARI

Alihan Bökeyhan Uluslararası Konferansının kamera kayıtlarına Gazi Türkiyat Youtube kanalından ya da aşağıda verilen bağlantılardan ulaşılabilir:

Açış Oturumu ve 'Алаштың 12 Желтоқсаны (Alaş'ın 12 Aralık'ı)' adlı kısa belgesel film	https://www.youtube.com/watch?v=9eLFzObOIt4
Birinci Oturum	https://www.youtube.com/watch?v=UpMMmkn7eho
İkinci Oturum	https://www.youtube.com/watch?v=OuZ_s59ndEc
Üçüncü Oturum	https://www.youtube.com/watch?v=HhGCQPY1YTY
Sultan Han Jüsip'in kitap tanıtımı	https://www.youtube.com/watch?v=JiRPyKVB-UI
Yesevi Sanat Topluluğunun Konseri	https://www.youtube.com/watch?v=wEb6vofMt3c

YANSIMALAR

Gazi Üniversitesi Türkiyat Uygulama ve Araştırma Merkezi'nin Ahmet Yesevi Üniversitesi, UNESCO Milli Komisyonu, Kazakistan Cumhuriyeti Ankara Büyükelçiliği ve Uluslararası Türk Akademisi işbirliği ile düzenlediği *Doğumunun 150. Yılında Alihan Bökeyhan ve Türk Dünyası Aydınları / Әлихан Бөкейханның 150 жылдық мерейтойы және түркі зиялылары* konulu uluslararası konferansın, Türk ve Kazak basınında da ses getirdi.

Programla ilgili haberlere aşağıdaki bağlantı adreslerine bakılabilir:

Abai.Kz	http://abai.kz/post/view?id=7016
Ahmet Yesevi Üniversitesi	http://www.ayu.edu.tr/guncel_detay/134
Alauinform	http://alauinform.com/1416
Astana Tv	http://www.astanatv.kz/news/show/id/46294.html
Baq.Kz	https://baq.kz/news/ruhaniyat-kainari/ankarada-alihan-bokeihanga-arnalghan-zhana-kitap-tanistirildi-81152
Gündem Avrasya	http://www.gundemavrasya.com/kazak-milli-onderi-alihan-bokeyhan-gazi-universitesinde-anildi-8645h.htm
Inform.Kz	http://www.inform.kz/kaz/article/2878090
International Turkic Academy	http://twesco.org/tr/news/v_ankare_nachalos_meropriyatie_v_chest_bokeykhana/
Kaznews	http://kaznews.kaztrk.kz/culture/6035-ankarada-alihan-bokeyhanovtyn-150-zhyldyk-mereytooyyna-arnalghan-halykaralyk-konferenciya-otude.html
Kaztv	http://kaztv.kaztrk.kz/kz/news/portal/tursyn-zhurtbai-turki-duniesinde-elihan-bokeihannyn-aty-oshken-zhok
Milliyet Gazetesi	http://www.milliyet.com.tr/kazak-milli-onderi-alihan-bokeyhan-gazi-ankara-yerelhaber-1248337/
Munara.Kz	http://munara.kz/habar/author1kaz/2016/03/05/turkiyada-alashtun-alixanu-xalukharalukh-konferentsiyasu-otti.html
Trt Қазақша	http://www.trt.net.tr/kazakh/turki-liemi/2016/03/04/likhan-bokieikhan-ankarada-ieskie-alyndy-444618
Türk.Media	http://www.turk-media.info/?p=2311
Yeniçağ Gazetesi	http://www.yenicaggazetesi.com.tr/alsin-alihani-37489yy.htm
Жас Алаш (Республикалық Газеті) Жебе	http://zhasalash.kz/ruhaniyat/16808.html http://zhebe.com/index.php/aimak-zhan/item/4693-ankarada-alashty-alikhany-atty-khalykaralyk-konferentsiya-otkiziledi.html
Қазақ Әдәбиеті Қамшы	http://qazaqadabiet.kz/4401/alash-ideyasy http://qamshy.kz/home/show/5496
Караван (Медиа Порта.л)	http://kaz.caravan.kz/news/ankarada-alikhan-bokejjkhandy-eske-alugha-arnalghan-ghylymi-konferenciya-otti-newsID186337.html
Мінбер	http://www.minber.kz/2016/03/л-н-гумилев-атындағы-алаш-ғылыми-зер/
Шалқар Улттық Радиосы	http://shalkarfm.kz/kz/news/culture_shalkar/shalkar-radiosy-elihan-bokeihanovtyn-150-zhyldygyna-orai-turkiyada-otken-sharadan-arnaiy-habarlar-toptamasyn-usynady
24.Kz	http://24.kz/kz/zha-aly-tar/m-denie/item/109315-siyasy-tip-zhatyr
31 (Отыз Бірінші Телеарна)	http://www.31.kz/video/show/id/12010/show/ib

